

Тетяна Пірус

*Про традиційні
подільські писанки*

УДК 398.332.12(=161.2)(477.43/.44)
DOI: <https://doi.org/10.31652/398.332/12-1-32>

П 33

П 33 Пірус Тетяна Петрівна

Тетяна Пірус про традиційні подільські писанки – Вінниця: ТОВ «Твори», 2023 – 32 с.

ISBN

Це видання – спроба автора у формі інтерв'ю дати відповідь на питання: «Якими є традиційні подільські писанки?». При цьому традиційна писанка розуміється лише як атрибут Великодніх свят. Книга побудована на основі багаторічних досліджень автора традиційних подільських писанок.

ISBN

УДК

© Пірус Т.П.

Автор дякує за можливість показати світлини подільських традиційних писанок:
– Історичному факультету та Музейно-просвітницькому центру Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;
– приватним особам, які зберегли автентичні подільські писанки.

Дякую моїм найріднішим за допомогу.

Тетяна Пірус

Про традиційні подільські писанки

Вінниця 2023

Допоки жінки пишуть писанки, доти й буде світ!

Дорогий читачу!

У 1975 році в містечку Вігревіль, що у Канаді, вперше було відкрито скульптуру українській писанці.

І лише у роки незалежності України до писанки зросла увага: із 1991 року проводяться міжнародні з'їзди писанкарів та тематичні виставки писанок у музеях, відкрито музей писанки (2002,

м. Коломия), започатковано Всеукраїнський фестиваль народного мистецтва «Великодня писанка» (із 2007 р., Вінниця) тощо.

Сьогодні ми часто бачимо писанки: на ярмарках, на Великдень у кошиках на освяченні в храмах, на виставках у музейних залах, у книжкових крамницях – на сторінках різноманітних видань.

Величезні «писанки» стали окрасою під час Великодніх свят на міських площах: часом вони майстерно розмальовані художниками і народними умільцями, часом їх авторами є багато осіб.

Чимало авторських писанок-сувенірів продається сьогодні в крамницях. Їх можна придбати упродовж року. Це справжні мистецькі твори, які створили майстри із різних матеріалів.

Слово «писанка» стало звичним у нашому спілкуванні. Та чи знаєте Ви і розумієте її справжній зміст? Чи доводилось Вам бачити справжню традиційну писанку? Чи дарували Вам писанки до Великодня?

Традиційна писанка – це священний оберіг. На Поділлі та й в усій Україні про це знають жінки і дівчата, які пишуть писанки до Великодня. Про традиції подільських писанкарок розкажу Вам на сторінках цієї книжечки.

Автор

Зоряна Подолянка

Писанки знов пише бабця до півночі.
Писанки пірнають в фарбу неохоче.
Прагнуть вони знову чути замовляння,
Щоб збулися мрії, думи сподівання.

Писанки знов пише бабця до півночі:
Ружу сонцесяйну, дубовий листочок.
Безконечник вміло виводить старенька,
Грабельки і сосонку, драбинку маленьку.

Писанки знов пише бабця ніжно й щиро,
Подарує внукам оберіг і силу.
І душі частинку готова віддати,
Щоб прийшов Великдень до їхньої хати.

1. Чи збереглись відомості про найдавніші традиційні подільські писанки?

2. Як були представлені подільські писанки у збірці К. Скаржинської?

Про найдавніші подільські писанки відомо із альбому Сергія Кульжинського «Описание коллекции народных писанок», 1899 р., який створений на основі збірки писанок приватного музею меценатки і сподвижниці музейної справи, громадської діячки Катерини Скаржинської. В опублікованому альбомі було представлено 2219 зразків писанок, ілюстрована частина налічувала 33 кольорові та 12 чорно-білих таблиць.

Упродовж 1888-1897 рр. до колекції К.Скаржинської надійшло найбільше писанок із Подільської губернії – 770 зразків, з повітів: Брацлавського – 526, Вінницького – 7; Кам'янецького – 154; Проскурівського, Ушицького – 34; Ольгопільського – 3; Ямпільського – 4; невідомих повітів – 42. Усі вони були опубліковані згодом в альбомі С. Кульжинського.

3. Чи відомо із яких країв та сіл Поділля були надіслані писанки до приватного музею К. Скаржинської?

4. Що відомо про традиційні подільські писанки з інших колекцій?

В альбомі С. Кульжинського названі: м. Брацлав, село Брацлавщини – Білоусівка, Немирів та його околиці – «Немирівщина», Немирів та його околиці – «Немирівський Ключ» (Ковалівка, Хвостівці, Криківці, Боблів, Головеньки, Яри, Блідки, Гунька, Рубань, Рачки, Сажки, Селевинці, Монастирок, Морозів, Озеро, Зарудинці, Березівка, Мухівці, Медвежа, Бушинка, Язвинки, Сорокотяжинці, Мар'янівка) «лежачихъ кругомъ местечка Немирова не дальше, якъ висимъ верстовъ, а сами близки на дви-тры версты»). Вінницький повіт, Кам'янецький повіт (с. Жванець та його околиці, с. Баговиця, с. Велика Мукша, с. Врублівці, с. Калиньє, Княжпіль, с. Кульчийвці, с. Михайлівка, с. Нагоряни, с. Панівці, с. Суржа, с. Чорнокозинці, с. Янчинці), Кам'янецький, Проскурівський та Ушицький повіти, Ямпільський повіт (м. Крижопіль).

Про 75 зразків писанок (кінець XIX – початок XX ст.) з м. Гайсина та околиць, м. Немирова та околиць, Брацлава та околиць відомо зі збірки С. Венгрженівського, музею при храмі в м. Баунд-Бруці (США).

5. Чи збережено зразки автентичних подільських писанок у Європі?

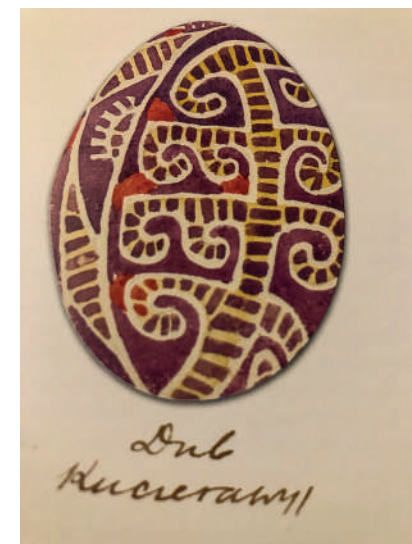
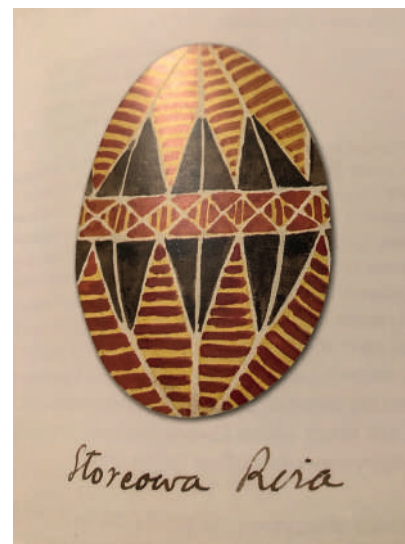
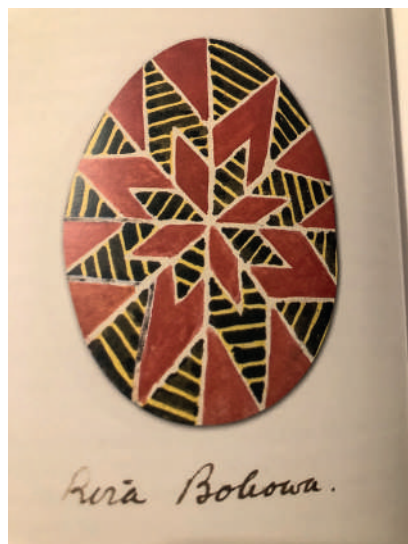
Зоряна Подолянка

На Великдень за село
Бабуся ходили
І щороку на Схід Сонця
Писанки святили.

Розстеляли обруси,
Бабки викладали
І на пагорбі в гурті
Сонця дожидали.

«На Великдень Сонце грає!» –
Бабуся казали
І маленьких онучат
Звичаю навчали

Родина Яна та Гелени Беліна-Бжозовських, які проживали у с. Попелюхи до 1917 р. вивезли до Польщі створений власноруч пані Геленою альбом із зразками символів 183 народних писанок. У 2012 році у Варшаві, їх нащадки, родина Антонія і Єви Беліна-Бжозовських видали альбом «Подільська писанка», у якому представлено 183 символи писанок одного села Попелюхи Ольгопільського повіту (нині – с. Яворівка Піщанського району Вінницької області). У липні 2012 року у Вінницькому обласному краєзнавчому музеї відбулась його українська презентація.

6. Чи збережені традиційні подільські писанки у музеях України?

7. У яких виданнях є зразки подільських традиційних писанок?

Традиційні подільські писанки зберігаються у фондах ДМУ-ОМ (Державного музею українського образотворчого мистецтва), Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара». Також зберігаються традиційні подільські писанки у музеї Писанки (Коломия Івано-франківської області), зокрема подаровані народними майстрами Вінниччини. Київська колекція 180 писанок Східного Поділля була повернена з-за кордону до Києва у 2011 році. Ймовірно зібрана Данилом Щербаківським (під керівництвом Миколи Біняшівського) в кінці XIX – на початку XX ст. Зберігається колекція у фондах Національного музею українського мистецтва у Києві.

У 1994 р. у США було надруковано чудовий альбом «Двадцять кіп писанок» Зенона Елиїва, де подільські писанки представлені рідкісними зразками із с. Білоусівка, м. Брацлава, м. Немирова, м. Тростянця, м. Гайсина, м. Вінниці, м. Кам'янця.

8. У яких музеях Вінниччини зберігаються традиційні подільські писанки?

9. Чи зберігаються традиційні подільські писанки в інших музеях і закладах культури Вінницької області?

10. У яких освітніх установах Вінницької області є найбільші фондові колекції традиційних писанок?

У Вінницькому обласному краєзнавчому музеї. Також, під час створення Вінницького обласного художнього музею до його фондів було передано 19 автентичних писанок та 4 аркуші із 80 акварельними замальовками оригінальних зразків подільських традиційних писанок, які раніше знаходились у фондах Вінницького обласного краєзнавчого музею.

Так, зберігаються у Вінницькому обласному центрі народної творчості, Тиврівському та Тульчинському краєзнавчих музеях.

У Вінницькому державному педагогічному університеті імені М.Коцюбинського формування колекції традиційних писанок розпочалось у 1993 р. У Навчально-науковій лабораторії з етнології Поділля та Музейно-просвітницькому центрі університету є майже 400 традиційних подільських писанок, дряпанок, мальованок, крапанок, крашанок. У «Світлиці» Барського автомобільно-дорожнього технікуму зберігаються переважно подільські писанки.

11. Як поділяються писанки за способом виконання?

12. У чому особливість традиційної писанки?

13. Яке яйце потрібно вибрати для написання писанки?

За способом виконання подільські писанки поділяються на: традиційні писанки, крашанки, мальованки, крапанки (капанки), дряпанки (шкрябанки, царапанки).

Традиційна писанка зберігає енергетику живого яйця, фіксуючи її у воску, яким просякнута шкаралупа. Енергія писанки зростає за рахунок традиційних символів, кодується молитвами і замовляннями писанкарки на здійснення певного бажання.

У давнину для писанок відбирали здебільшого яєчка від молодих курей – «первісток», що перший рік почали нестися. Для написання традиційної писанки потрібно взяти свіже сире куряче запліднене домашнє яйце, яке не було у холодильнику. Вважалось, що незапліднені яйця використовувати на писанки чи крашанки не можна, бо в господарстві усе буде незапліднене.

14. Чому саме куряче яйце?

15. Чи писали писанки на яйцях інших птахів?

16. Які необхідні матеріали потрібні для розпису писанки?

Для українців півень – це особливий птах. Про нього кажуть ще – сонячний. Він зустрічає сонце та усіх пробуджує своїм голосом на світанку. У казках, легендах, поетичних творах є визначення часу: «до перших півнів», до «других півнів», «до третіх півнів». Запліднене куряче яйце набуває особливої сили.

У давнину писанки писали на журавлиних (у давнину журавлі були свійською птицею), гусячих та качиних яйцях. У ХІХ ст. для писанок та крашанок почали вживати лише курячі яйця.

Для розпису писанки знадобиться: оцет для знежирення поверхні яйця, парафінова (господарча) свічка без барвників, шматочок натурального воску, барвники (виготовлені особисто, природні чи куповані, харчові).

17. Яке знаряддя використовують для написання традиційної писанки?

18. Де береться сила писанки?

19. Чому не варто змінювати традиційні символи?

20. Чим відрізняється традиційний символ від нового?

21. Чи можна назвати писанкою «видутку», яка створена на видутому яйці?

Для написання писанки жінка чи дівчина виготовляє власноруч писачок (гестку, писальце, кісточку). Для його створення беруть шматочок фольги і скручують на голку «рурочку», вставляють її в розщеп гілочки (бузкової) чи віниччя, міцно прив'язують дротиком. Після цього лише виймають голку.

Сила писанки – це освячене Богом поєднання матеріального і духовного.

Зміна традиційних символів залишає писанку без особливої сили, яка допомагає виконувати бажання.

Традиційний символ має особливу силу і досвід його використання багатьма поколіннями жінок, які писали писанки.

Ні, бо сила писанки в заплідненому яйці, а «видутка» лише рисунок на яєчній шкаралупі.

22. Чому треба освячувати писанки у храмі чи у променях Сонця на Великдень?

23. Чому під час написання писанки потрібно промовляти заговляння?

24. Чому необхідно дотримуватись традиційної технології написання писанки з використанням воску?

25. Як використовують писанку, дряпанку, мальованку, крапанку, крашанку?

При освяченні писанок у храмі, вони отримують Божу силу і захист. За народною традицією «... на Великдень Сонце грає», тому наші пращурі освячували також писанки у його променях.

Промовлені навіть пошепки слова мають свою особливу силу, яка є складовою сили писанки.

Віск є унікальним матеріалом, який надає писанці потужної сили. Джерелом цієї сили є щільники, які заповнюють нектаром бджоли.

Писанки дарують на Великдень, вітаючи зі святом; несуть на Проводи на могили померлих. Крашанки (галунки) споживають під час Великодніх свят, на Проводи, на Рахманський Великдень. Червону крашанку кладуть у миску з водою – дівчата умиваються, щоб бути красивими (потім воду з миски виливають під плодове дерево). На Великдень діти і дорослі «б'ються крашанками», а діти граються крашанками у різноманітні ігри. Мальованки і дряпанки дарують на Великдень, несуть на Проводи, іноді – споживають. Крапанки споживають, найчастіше їх дарують дітям.

Писанки

Зоряна Подолянка

Сонячні символи на долоні!
Сонячні символи пише доня!
Твориться диво в рученятах
Її душею, яка багата.

Сонячні символи – предків знаки!
Як нам багато ще треба знати!
Як віднайти до них стежину,
Що нас врятує! І Україну!

Сонячні символи – лист в майбутнє!
Ми нарешті тепер розкуті!
І поспали з душі кайдани,
Що століттями нас тримали!

Сонячні символи – на долоньці!
Я їх дарую маленькій доньці,
Щоб берегли її, захистили,
Щастя давали, красу і сили!

26. Чому яйце для писанки має бути запліднене?

27. Чому для традиційної писанки треба обирати куряче яйце?

28. Чому курку потрібно годувати зерном?

29. Що відбувається з духовною силою писанки під час запікання у печі?

30. Чому треба зберігати шматок тканини, яким обтирали писанки від воску?

Запліднене яйце, «живе», має особливу силу.

За переконаннями наших пращурів запліднене куряче яйце має особливу силу від півня, який щоранку зустрічає Сонце.

Ціла зернина має поживні речовини та особливу енергію.

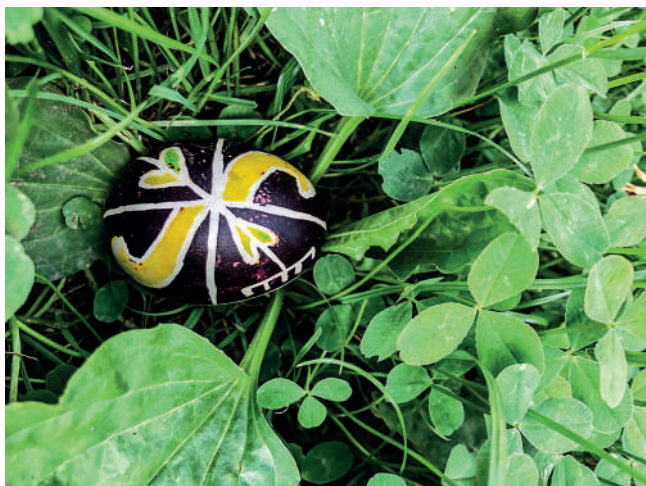
За переказами літніх подолянок, «писанка вінчається вогнем та вмивається воском». До її сили додається сила вогню, тепла печі, збільшується та інтегрується (видозмінюється).

Шматок тканини (платина), яким витирають писанки, має бути чистим. За традицією, платину зберігають. За переказами літніх жінок, на платині залишився віск, який має особливі властивості. Платиною підкурювали від бешихи, використовували в народній медицині. Зберігали рік від року такі «шматки», але щороку брали нові, часом – старі спалювали в печі.

31. Чи були особливі писанки для дітей?

32. Якими були писанки для молоді?

33. Якими писанками обдаровували господарів на Великдень?

На писанках для дітей зображували молодих тварин чи частини людського тіла: кружечок і три крапки в ньому (голівка); ручка – долоня з пальцями; вушка, очка, пташенята, телята, лошата, курчата, каченята; з рослинного світу – гілки, квіти, жучки, сонечка, зірки тощо. Тло таких писанок було світлим – червоним, зеленим чи блакитним.

Такі писанки писали для дівчат і парубків. «Молодечі» писанки знаменували кохання, одруження, здійснення мрій. Під час їх написання дівчата співали відповідні пісні-гаївки. Писанки мали ясний фон, яскраві фарби. Малюнки-символи таких писанок: тригвери вогню та сонця у поєднанні з квітами, сонце-рожа, пара птахів, крильця, зорі, квіти, огірочки, горошок тощо.

Господарям дарували писанки сорок клинців, кривульку (безколючник), із зображенням сонячних символів.

34. Які символи писали на писанках для літніх людей?

35. Які писанки були на Проводи?

36. Чи писали писанки на Рахманський Великдень?

37. Коли можна писати традиційні писанки?

На таких писанках зображували пояси – «небесний міст».

Двоколірні писанки зазвичай мали темне поле, світлі розводи (ліні). Їх відносили на могили померлих: клали на гробки, закопували на гробках, іноді розбивали на місці поховання. На могилах малих дітей писанки закопували зверху (здебільшого з білим тлом).

На Поділлі збереглась традиція фарбувати крашанки на Рахманський Великдень.

Починали писати писанки на перших тижнях Великого посту. Традиційні писанки на Поділлі пишуть лише до свята Великодня (до Чистого Четверга) із дотриманням правил, обмежень і заборон.

38. Скільки зазвичай писали писанок у кожній родині в давнину?

39. Чи можна споживати писанки?

40. Чому лише дівчата і жінки мають право писати писанки?

У кожній родині писанок була різна кількість. Значно більше писали писанок у родинах, де були дівчата. Кількість – від 60 до 120. 1-2 писанки клали на посвячення, 2-3 – на кладовище; 1-2 віддавали священику в церкві; 10-15 роздавали малим дітям, 10-12 писанок – для вітання зі святом; «віддавання колодки» дівчатами парубкам тощо.

За традицією писанки не споживали, а дарували, проказуючи побажання вголос.

Літні подолянки пояснюють так: «Писанка народжується у жіночих руках! Жінка народжує дитину! Тому писати мають право лише жінки та дівчата».

41. Як використовують у наш час писанку в українських обрядах та віруваннях?

42. Що робити, якщо писанка розбилась?

43. Де може зберігатись писанка?

44. Скільки часу потрібно писанці, щоб «виконати» побажання?

Писанки освячують у складі великоднього свяченого. Писанками обдаровують в родині перед розговінням, проказуючи побажання. На перший день Великодня писанки дарують дітям. На 2-3 день Великодня дівчата віддають парубкам «колодку» (2-3 писанки).

Писанку не можна викидати. Якщо вона розбилась, має тріщини, то її, за традицією, закопували під «родюче» дерево, плодове.

Ви можете її залишати в інтер'єрі, як окрасу, оберіг, подарунок на Великдень.

Сила писанки діє один рік, до наступного Великодня. А потім, при потребі, знову пишуть писанку і дарують, проказуючи побажання.

45. Чи писали особливу кількість писанок для однієї людини?

46. Чим відрізняються подільські традиційні писанки від писанок інших регіонів?

47. У яких обрядах використовували раніше традиційні писанки на Поділлі?

Так, жінка, яка довго не могла завагітніти, писала три роки поспіль по 12 писанок, які дарувала дітям.

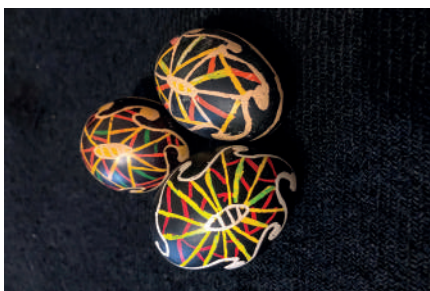
Подільські традиційні писанки лаконічні, у них домінує переважно один основний символ. Майже усі вони мають свої назви в кожному селі чи містечку. Традиційні писанки мають 3-5 кольорів.

Писанки дарували на Великдень, використовували писанки у обрядах народної медицини, свячену писанку закопували на озимих полях, клали покійникам у домовину, коли людина помирала під час Великодніх свят. З писанкою та «вербою» вперше виганяли худобу на пасовисько, клали у ясла до корів та коней, на 2-3 дні пасічники клали писанки під передній вулик, клали в гніздо, де мали садити квочку тощо.

48. Що означає обряд «віддавати колодку»?

49. Чи продавали на Поділлі жінки писанки?

50. Чи писали писанки на замовлення?

Писанками дівчата віддавали «колодку» хлопцям: на 2-3 день Великодніх свят дівчата дарували хлопцям дві, три чи більше писанок, загорнутих у вишиту хустинку. Хлопці наймали музики і запрошували дівчат на танець. Такі дійства відбувались на вигоні за селом, біля ставка, на майдані.

Писанки продавали напередодні Великодніх свят, а за отримані кошти купували продукти, з яких готували страви на Великдень.

Не всі жінки писали писанки на замовлення. Часом про це не говорили, приховуючи справжніх авторів писанок (коли дівчата мали віддавати «колодку»). Найчастіше розповідали про тих жінок, які писали на замовлення писанки. Такі жінки користувались повагою в громаді, відзначались добротою, щирістю, людяністю. Плата була такою: десяток яєць за десяток писанок.

51. Скільки років може зберігатись писанка?

52. Як правильно зберігати традиційні писанки?

53. Чи можна писати писанку на яйці, якщо на ньому є тріщини?

54. З якого віку можна вчити дівчаток писати писанки у наш час?

Писанка може зберігатись багато років. Вона «висихає» і стає легенькою. Жовток такої писанки перетворюється в кульку, яка знаходиться в середині і може рухатись.

Традиційні писанки зберігаються в житловому приміщенні при кімнатній температурі у мисці, на миснику, щоб був доступ повітря, в затінку.

Ні, не можна.

Дівчинку можна вчити писати традиційні писанки з 5-7 років, коли вона вже має певні вміння (читати, писати, співати, грати на музичному інструменті тощо).

55. Яке тло мають традиційні подільські писанки?

56. Скільки кольорів на традиційних подільських писанках і що вони означають?

Тло подільських писанок переважно темного кольору(чорного, синє-чорного, вишнево-чорного, бузково-чорного, чорного з синім відтінком), червоного.

Найпотужнішою вважають писанку із традиційними символами, яка має 4-5 кольорів і знаменує собою: сонце, мир, здоров'я, любов, родинне щастя, добробут тощо. Кольори: червоний(на пошану сонцю, радість, життя, любов, надія на одруження), жовтий (місяць, зорі, урожай), зелений (воскресіння природи, багатство рослинного і тваринного світу), блакитний колір (небо, повітря, здоров'я), бронзовий, темний (землю-матір). Двоколірні писанки (чорний з білим) означали пошану померлим та подяку за охорону від злих сил.

57. З яких рослин робили природні барвники для писанок?

58. Чи можна змінювати кольори і символи на писанках, додавати свої?

Фарби для писанок виготовляли самі жінки. Темну фарбу отримували з кори молоді вільхи, ягід та кори бузини, пролісків, рясту; жовту – з кори дикої яблуні чи іншого плодового дерева, яке росло в лісі. Цілу гаму кольорів давав відвар із лушпиння цибулі, Зеленому фарбу добували з озимини, барвінку, омели. Червону фарбу виготовляли із суміші: цибулиння, дубової кори, стружки вільхи, деяких квітів. Із стружки сандалового дерева виготовляли червону фарбу «бразалію». Виготовлені фарби зберігали роками в глиняному, герметично закритому посуді у темному приміщенні.

Ні, не можна. Традиційні символи на писанках, за переказами, мають зв'язок із Духовною Україною. Зміна символів приводить до втрати цього зв'язку. Так, це можуть бути майстерно розмальовані яйця, але не писанки.

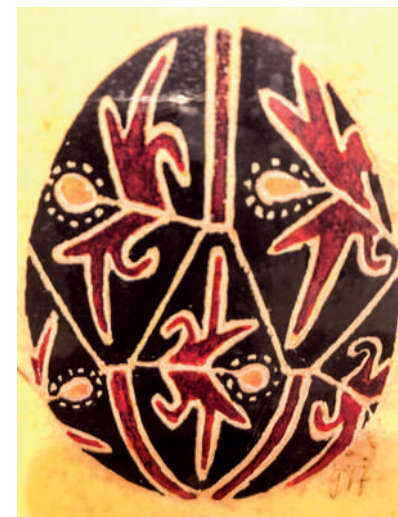
59. Про що свідчать назви традиційних подільських писанок?

60. Чим відрізняється традиційна подільська писанка від писанок інших регіонів у наш час?

Назви подільських писанок відображають традиційну культуру українців Поділля, дивосвіт природи, збережені обряди і звичаї.

Традиційна подільська писанка написана за певними правилами, вимогами, із дотриманням заборон. Вона від початку має адресата; є подарунком на Великдень чи обрядовим предметом на Проводи; має традиційну символіку, збережену в родині, її починає писати і завершує одна особа в той же день. Традиційні подільські писанки пишуть жінки і дівчата лише до чистого Четверга перед Великоднем.

*Назви писанок у селах
Хотьківці, Митинці, Вереміївка,
Заруддя Красилівського району
Хмельницької області*

Рожа, Огірочки, Клинички,
Квіти, Рожі, Курячі лапи,
Сонечко (рожа бокова), Зайці,
Вазон, Грабельки, Драбинки,
Грабельки і безконечник,
Кленові листочки,
Квіти, Вишеньки,
Квіти і безконечник,
Пташечка, Квіти і ромби,
Сосонка, Безконечник,
Сорок клинців, Сонечко,
Дубові листочки, Бочечка,
Розочки, Хрест, «Рожа сторцова»

*Назви писанок та пояснення їх впливу
на життя людей у селах Толубівка,
Северинівка, Хатки
Жмеринський району
Вінницької області*

«Виноград» – життя, символ мудрості та безсмертя.
«Суниця» («сунички») – на здоров'я.
«Парасочка» – писанка, яку вмiла писати лише жінка на ім'я Параска.
«Сонечка» – Сонце, що дає життя всьому.
«Грабельки» – на дощ і врожай.
«Бочечка» – назва поділу яйця при написанні писанки.
«Хрестиком», «Хрест» – без пояснення.

«Розбитий хрест» – без пояснення.
«Розбита» – без пояснення.
«Кавульками» – особливий поділ яйця, «сорок клинців».
«Рожа бокова» – символ краси і Сонця. Поділ яйця на дві частини по вертикалі та написання двох однакових символів з обох боків.
«Рожа сторцова» – символ краси і Сонця. Поділ яйця на дві частини по горизонталі та написання двох однакових символів з обох боків.
«Заячі вушка» – прохання про добробут.
«Сорок клинців» – на добробут та достаток господарям.
«Колосок» – на добрий урожай.
«Пшеничка» – на добрий урожай.
«Розбита барилочка» – назва поділу яйця, що означав наявність кількох горизонтальних поясів та розміщення різних символів між ними.
«Огірочки» – на добрий урожай огірків, городини.
«Листочок» – на врожай, зростання рослин.
«Рожа одинарна» – символ краси і Сонця.
«Рожа набивна» («густа») – при різних поділах яйця означала написання «багатьох пелюсток» у символі краси і Сонця.
«Калиточка» – щоб гроші були.
«Безконечник» – нескінчений рух.
«Дубові листочки» – символ муж-

ності, чоловічої сили, побажання здоров'я.

«Дубочок» – символ мужності, чоловічої сили, побажання здоров'я.

«Квіточки» – символ народження, краса дівчини, одужання.

«Баранячі роги» – прохання про приплід тварин, добробут.

«Курячі лапи» – прохання про добробут.

«Пташечка» – символ вічної душі, посланець Бога на Землі.

«Шість руж» – символи небесних світил – Сонця, Місяця, зірок.

«Качуринці» («безконечник») – символ нескінченного руху.

«Рушнички» – надії на добробут і щасливе життя.

*Назви писанок та їх малюнки
у селі Рахни Лісові
Шаргородського району
Вінницької області*

Рожка: бокова, сторчова, «на 40-ка клинцях», «писана гладдю», «кучерява», «закручена», «повна», «з промінчиками»

Сонце

Зламани хрести

Вовчі зуби, Кучері

Триріг, Сливочки

Безконечник, Калитка

Сорок клинців

Квіти і вербова гілочка

Обручки, Квітка

Воротар

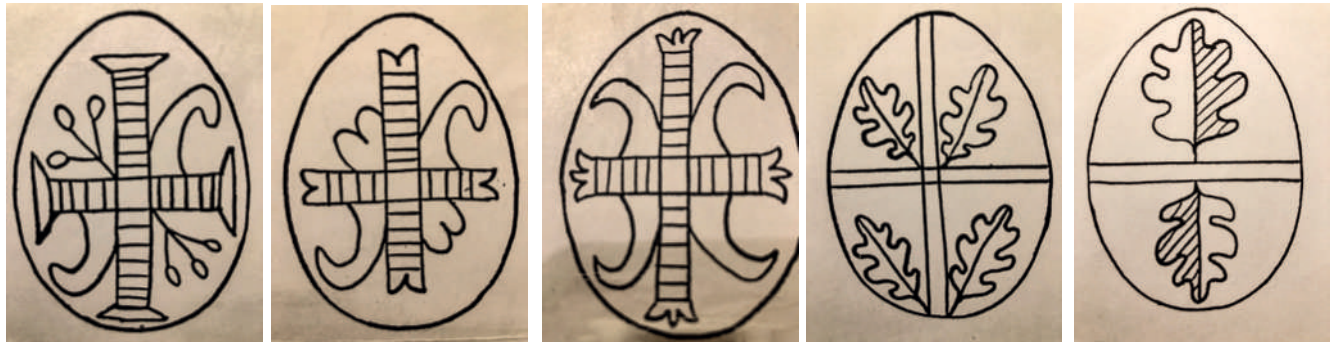
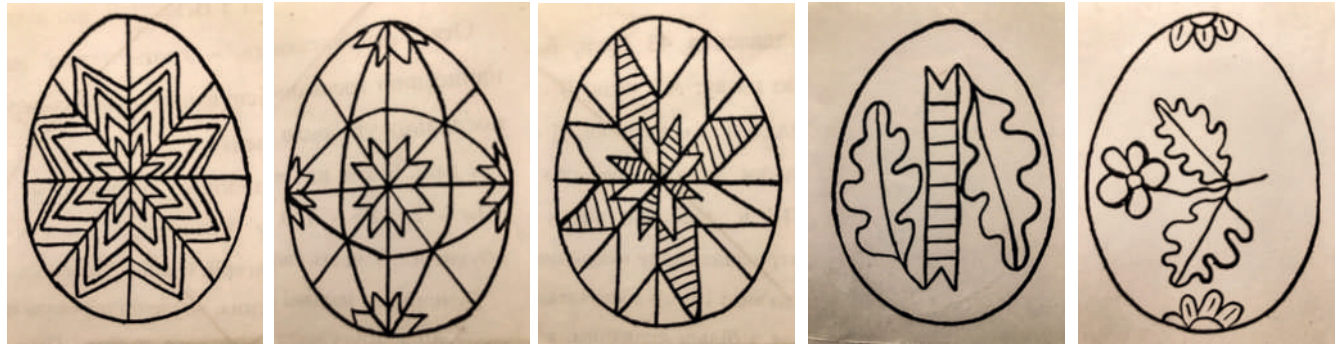
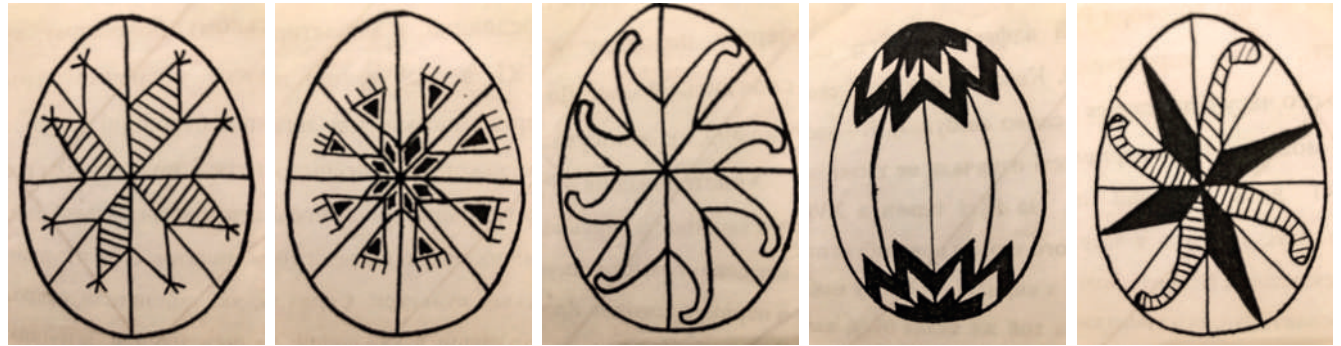
Пояси

Барилочко

П'явки

Дубові листочки, Курячі лапи,

Хрестом

*Назви писанок у селі Тушциці
Калинівського району
Вінницької області*

Суничка

Рожа: «бокова», «сторчова»

Рожа з дубовими листочками

Вазон

Дубовий листочок

Колоски

Кривулька

Безконечник

Черепашка

Півник

Вогняний кінць

40 клинців

Лапка

Рястом

Калина

Квіти

Конвалія

*Назви писанок із села Попелюхи
(у польському виданні
«Подільські писанки», Варшава 2012 р.)*

Голуби
Безконечник і лапка
Безконечник і голубка
Мальована
Безконечник
Зламани хрести
Кучерявий сорококлінець
Бокова рожа
Огірочки
Калиточка
Павук
Голубка
Черепашка
Курячі лапки
Рожа сторцова
Вовчі зуби
Рожа
Граблі
Кучерява яблуня
Розломані хрести
Голубині крила
Грабельки
Дуб
Безконечник
Бардинки
Вазончики
Голубки

П'явки
Голуб'ячі крила
Вазон
Кучері
Черепашка
Баранячі роги
Калитка
Панна
Кручений рукав
Вазонка
Сторцова рожа
Огірки
Перерва
Куряча лапка
Дуб кучерявий
Вазон
Човники
Баранячий ріг
Люльки
Рожа бокова
Баранячі роги і крила
Рожа кучерява
Качечки
Ластівчині хвости
Кучерявий рукав
Хрести
Рожа сторцова закручена
На сороклінці рожа
Кучерява рожа
Кучері
Човники і барані роги

Бардинки і огірочки
Панни
Зламани хрести
Качачі лапи
Павуки і вовчі зуби
Закручена рожа
Гойданка

*Класифікація писанок
за різновидністю символів*

Геометричний орнамент

Крапки
Наче нитки, Пояси, Пасочки
Решітки
Куточки
Віконця
Клинці
Вітрячки
Кошички
Драбинки
Грабельки
Гребінці
Зірки
Хрестики
Сонечка, Свастики, Павучки

Орнамент рослинний

Квіти
Сосонка
Виноград
Сунічки
Барвінок
Ряст
Огірочки
Горошок
Зображення листочків, дерев
(дубові листочки, кленові листочки,
яблунька, вишенька)

Соняшник
Калина

Зооморфний орнамент

Коник
Черепашка
Мутлі
Бджоли
Заячі вушка
Баранячі роги
Ластівчині хвости
Вовчі зуби
П'явки
Щука-риба
Рибка
Волове очко
Качачі лапи
Курячі лапи
Голубині крила
Голуби
Качечки

**Класифікація писанок
за «основою»
(С.А. Венгрженевського,
м. Тростянець)**

I. Барилко.
II. Безконечник.
III. Бесага.
IV. Вазон.
У. Калитки.
VI. Чотири квітки.

VII. П'ять квіток
(барилко-скорописка).
VIII. Вісім квіток.
IX. Дванадцять квіток.
X. Квітчатий хрест.
XI. Хрест ломаний.
XII. Круті рукави.
XIII. Перерва.
XIV. Решітка.
XV. Сорок клинців.
XVI. Цілий хрест.

**Класифікація писанок
за орнаментами (М.Е. Грекка,
м. Немирів)**

I. Рожка.
II. Хрест.
III. Клинки.
IV. Листки.
V. Квітки.
VI. Вітряки.
VII. Барилочко.
VIII. Сакви-бесаги
IX. Звізди.
X. Безконечник.
XI. Качині шийки
XII. Баранячі роги.
XIII. Заячі вуха.
XIV. Суміш.

Тлумачення окремих термінів

«Віддавати колодку» – обряд, коли дівчина дарує парубку 2-3 (чи більше) писанки на другий – третій день після Великодня. У відповідь парубки «наймали музики» і влаштовували танці на вигоні чи біля ставка. Традиція зберігалась на Поділлі до 60-х років ХХ ст.

ГалУнки – назва крашанок

на Поділлі. Зафарбовані в один колір курячі яйця, які освячували на Великдень. Їх споживали вдома, а шкаралупи кидали на воду. Також галунки несли на могилки на Проводи. Галунки готують на Рахманський Великдень, який відзначають до нашого часу на Поділлі.

Ґестка (зОстка, кісточка) – знаряддя, створене власноруч, для написання писанок. Для його виготовлення брали: шматочок мідної чи алюмінієвої фольги, дротик, гілочку з «бедзу» чи з дерева, (паличку від віниччя чи проса), довжиною 5-6см.

Бедз – бузок (кущ).

Глямзати – довготривала копітка робота: заштриховувати, заповнювати воском усі частини (клинчики) поверхні писанки (стосувалось писанки «сорок клинців»). Вживали це слово у с. Гущинці Калинівського району.

Дряпанка – переважно куряче яйце, на якому гострим предметом видряпували, «вицарапували» малюнок чи символ. Готували до Великодня. Використовували як подарунок.

Жовтка – фарба для писанок жовтого кольору, виготовлена із відвару кори дикої яблуні (вживали це слово у с. Рахни Лісові Шаргородського району).

Копа чи **дві копи писанок** – 60 чи 120 писанок.

Манійка – фарба для писанок рожевого кольору (використовували у селах Жмеринського району, ймовірно розчин марганцево-кислого калію).

Писанка – переважно куряче яйце, розписане (жінкою чи дівчиною) традиційними символами

та зафарбоване у традиційні кольори як атрибут свята Великодня в українців. Писанку дарують, проказуючи побажання. Писанки не споживають.

ПлатИна – шматок тканини, якою обтирають писанки після запікання у печі, духовці.

РозвОди – назва основних ліній поділу на писанці.

«Рожа сторцова» і «рожа бокова» – найбільш поширені на Поділлі назви писанок. Традиційно поділена горизонтально чи

вертикально однією лінією поверхня яйця на дві рівних площі. В обох випадках пишуть симетричні символи «рожі». Зустрічаються також назви: «рожа кучерява», «рожа закручена», «рожа проста», «поздовжна», «рожа, писана гладдю», «рожа одинарна», «повна рожа», «шолудива рожа», «пуста рожа», «рожа набивна (густа)». Часом окремі елементи, які доповнюють основний символ – «рожа», впливають на назву писанки: «на сороклинці рожа», «рожа з промінчиками», «рожа з дубовими листочками», «бокова рожа і шиті рукави», «сторцова рожа і безколючник», «рожа з клинками» тощо. В основі символу «рожа» – вісім рівнораменних променів. Зустрічається також назва цього символу: звізда, зоря, зорька.

Сорок клинців – назва писанки, поверхня якої поділена на 48 (часом 40) однакових за площею трикутників, зафарбованих у традиційні кольори.

«ПарАсочка» – власна назва подільської писанки із сіл Жмеринського району (Голубівка, Северинівка, Хатки).

Мальованка – розмальоване куряче яйце фарбами – подарунок до Великодня. Часто мальованку створювали люди, які вміли малювати (художники, малярі).

Крашанки (галунки) – однотонні, фарбовані варені курячі яйця, при фарбуванні додавали галун. Крашанки освячували і споживали на Великдень. Шка-

ралупу від крашанок кидали на воду (річку, ставок) і проказували замовляння: «Пливіть, пливіть на лимани, де живуть брати рахмани. На лимани пливіть – про Великдень сповістіть!». Часом кидали на город чи віддавали курям, якщо не було водойми.

Крапанка (капанка) – подару-

нок дітям до Великодня: куряче яйце, рясно вкрите різнокольоровими крапками: крапали запа-

леною восковою свічкою на поверхню яйця, а потім занурювали його у фарби – від найсвітлішої до найтемнішої. Запікали у печі чи варили.

Крашанка (трав'янка) – назва відвареного у цибулинні курячого яйця, з листочками рослин, які міцно прив'язували, притискали до його поверхні. Споживали, дарували дітям на Великдень.

Вибрана бібліографія

1. Проф. Степан Килимник Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Том третій (Весняний цикл). – Вінніпег-Торонто, 1962.
2. Біняшівський М. Українські писанки. – Київ, 1968.
3. Онищук О. Символіка української писанки. – Торонто, 1985.
4. Матеріали Міжнародного з'їзду писанкарів, Київ – 1992.
5. Писанки села Попелюхи. // Подільська старовина: Зб. наук. праць / Відп. ред. В. А. Косаківський. – Вінниця, 1993. – С. 337 – 356.
6. Podolskie pisanki – Warszawa. – 2012.
7. Кульжинський С. К. Описание коллекции народных писанок. Всего 2219 рисунков (На основе собрания Лубенского музея Е.Н. Скаржинской) / Предисл. В.А. Мокляка. – Харьков: САГА, 2011. – 176 с., 2219 илл. – (Репринтное воспроизведение издания Москва: Поставщик Высочайшего Двора Т-во Скоропечатни А.А. Левенсон, 1899. – 176 с., XLV табл.).

Краєзнавче видання

Про автора

*Любить рідну землю, плакає майбутнє
України, шанує і береже традиції, звичаї,
духовну культуру українського народу.*

Завідувач навчально-наукової лабораторії з етнології
Поділля Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського.

Педагог, історик, етнограф, краєзнавець, писанкарка.

Автор 175 наукових публікацій, зокрема 20 – з писанкарства. Делегат II (Коломия, 2002), III (Космач, 2007), IV (Космач, 2008) Міжнародних з'їздів писанкарів. Член НСМНМУ (2009), член НСКУ (2016), член Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при Департаменті гуманітарної політики Вінницької ОВА.

ПІРУС ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

Про традиційні подільські писанки

Редактор: Світлана Малішевська

Світлини: Тетяна Пірус, Світлана Костюк,
Володимир Титаренко.

Вірші: Зоряна Подолянка

Макет обкладинки і верстка: Наталія Логачьова
У книзі використано фото писанок із родинної колекції автора.

Підписано до друку. 2023 р.
Формат 64x90/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 3.
Замовлення №.
Наклад згідно замовлення.

Видавець ТОВ «Твори»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

Віддруковано ФОП Логачьов О.Е.
м. Вінниця, вул. Князів Коріатовичів, 24
тел. (095) 354-64-92
e-mail: vedacifra@gmail.com

З історії традиційного подільського писанкарства

1993 – до сьогодні – проведення майстер-класів із традиційного писанкарства у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

1993 – запровадження вивчення спецкурсу «Подільська писанка» у Дівочій гімназії (м. Вінниця).

1997 – перше свято «Подільська писанка» у Дівочій гімназії (м. Вінниця).

1997 – 2003 – вивчення спецкурсу «Подільська писанка» в Українській дівочій гімназії імені Лесі Українки (м. Вінниця).

1998 – свято «Подільська писанка» в Українській дівочій гімназії імені Лесі Українки для учениць гімназій із м. Вінниці, м. Жмеринки, смт. Томашполя.

1999 – проведення свята «Подільська писанка» Українською дівочою гімназією імені Лесі Українки в міському Палаці дітей та юнацтва (м. Вінниця).

2000 – 2003 – проведення свята «Подільська писанка» Українською дівочою гімназією імені Лесі Українки спільно із Народознавчим центром Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

2001 – до сьогодні – проведення обласного свята «Великодня писанка» у Вінницькому обласному центрі народної творчості.

2007 – 2008 – запровадження навчального спецкурсу «Подільська писанка» (обсягом 30 год.) у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

Всеукраїнське свято народного мистецтва «Великодня писанка» у м. Вінниці (2007, 2010, 2013, 2016, 2019, 2022).

2008 – проведення свята «Великодня писанка» працівниками навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського спільно із ученицями та вчителями СЗОШ №8 м. Вінниці.

2014 – свято «Котилася писаночка» у м. Кривий Ріг (куратор свята – автор).

1993 – 2023 – проведення автором майстер-класів із традиційного подільського писанкарства на Вінниччині.

